

Zielona
Góra
2014

Religijne determinanty polityki

redakcja naukowa
Ryszard Michalak

seria: *Politologia religii*

Pracownia Badań nad Mniejszościami
Narodowymi i Etnicznymi
Instytut Politologii
Uniwersytet Zielonogórski

morpho

Religijne determinanty polityki

redakcja naukowa

Ryszard Michalak

wydawnictwo morpho

seria: *Politologia religii*

**Pracownia Badań nad Mniejszościami
Narodowymi i Etnicznymi**
Instytut Politologii – Uniwersytet Zielonogórski

Recenzent
Prof. UMK dr hab. Michał Strzelecki

Skład tekstu:
Anna Teodorczyk

Projektant okładki:
Ryszard Michalak

Korekta
Alicja Szymańska

Druk i oprawa
SOWA – druk na życzenie® www.sowadruk.pl

Copyright © 2014 by **Ryszard Michalak**

ISBN: 978-83-62352-20-3

Wydawnictwo Morpho
ul. Osiedle 6
68-213 Sieniawa Żarska

morpho@mor-pho.pl
604 25 65 95
<http://www.mor-pho.pl>

Spis treści

Ryszard Michalak
Wstęp. Politologia religii – postulowana subdyscyplina politologii
..... s. 5

Religia w wymiarze emblematycznym

Łukasz Młyńczyk
Założenia liberalizmu politycznego jako pośrednie determinanty instytucjonalnego ograniczania udziału posłów PiS w religijnych uroczystościach „miesięcznicy katastrofy smoleńskiej” s. 15

Arkadiusz Stolarek
„Boże coś Polskę...” Przedrozbiorowe komponenty religijne w procesie kształtowania sakralnych podstaw XIX-wiecznego polskiego nacjonalizmu
..... s. 33

Weronika Górnicka
Zjawisko sakralizacji klubu sportowego na przykładzie Falubazu Zielona Góra
..... s. 47

Religia w wymiarze instytucjonalnym

Stefan Dudra
Autokefalie Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego w polityce władz polskich i Patriarchatu Moskiewskiego s. 59

Danuta Krawczyk
Miejsce Polskiej Rady Ekumenicznej w polskiej polityce wyznaniowej w latach 1945-1956 s. 71

Agnieszka Opalińska
Rola Kościoła w rozliczaniu przeszłości
..... s. 81

Olgierd Kiec
Pamięć, tożsamość, własność. Poznańscy ewangelicy po upadku PRL
..... s. 97

Religia w wymiarze systemowym

- Katarzyna Kaczmarek
Islamska Republika Iranu. Teokracja a demokracja
..... s. 113
- Dorota Matuszak
Problem demokracji w państwach arabskich – kwestia upolitycznienia religii i ureligijnienia polityki s. 123
- Martyna Masłowska
Interakcje religii i polityki we współczesnej Finlandii – wybrane problemy
..... s.131
- Wioleta Husar
Wielokulturowość a problem islamizacji państwa na przykładzie Hiszpanii
..... s. 141
- Paweł Śnieg
Pozycja systemowa i znaczenie religii w amerykańskim życiu politycznym
..... s. 153
- Danuta Cudna
Mitt Romney, czyli mormońska wersja amerykańskiego mesjanizmu w realiach systemowego pluralizmu religijnego s. 163

Religia w wymiarze geopolitycznym

- Tomasz Klin
Rola religii w badaniach geopolitycznych
..... s. 175
- Jarosław Macała
„Tenno-Geopolitik”. Znaczenie religii w geopolityce Japonii po 1868 roku według Karla Haushofera s. 193
- Piotr Pochyły
W poszukiwaniu należnego miejsca. Pozycja Polski w świeckiej Europie
..... s. 207

Wstęp. Politologia religii – postulowana subdyscyplina politologii

Zjawiskiem, które w ostatnich latach wyznacza jeden z najważniejszych kierunków metodologicznych dla ogółu nauk społecznych i humanistycznych, jest poszukiwanie i określanie obszarów relacji pomiędzy klasycznymi, na ich gruncie, dyscyplinami nauki. Trend ten chyba najbardziej wyraźnie aprobują i promują przedstawiciele politologii¹. W przypadku politologów zgłębiających problematykę interakcji *świata polityki i świata religii* – zyskującą na znaczeniu w wymiarach: fenomenologicznym i utylitarnym – coraz bardziej wyraźne są ich odniesienia do metodologii i samych efektów badań przedstawicieli religioznawstwa, historii czy też socjologii. Sytuacja ta (a nie tylko badawcza intuicja politologiczna²) rodzi logiczne uzasadnienia dla postulatów zgłaszanych przez część badaczy, by uważać *politologię religii*³ za rzeczywistą i formalnie określoną subdyscyplinę politologii, na tych samych prawach jak została ona uznana za subdyscyplinę religioznawstwa. Argumentacja na rzecz tego wniosku opiera się na fakcie, iż wskazać można co najmniej kilka wyrazistych kierunków prowadzonych dotychczas lub zapowiadanych badań⁴. Zważywszy na to, iż zjawisko ma charakter *in statu nascendi*⁵, wyszczególnienie obszarów tych badań, a także zgrupowanie ich w określonych działach, ma charakter wyłącznie umowny. Postulatywnie formułowanie nowych możliwości poznawczych wymaga jednak w pierwszej kolejności wskazania modelowych odniesień. Mając na uwadze prowadzone dotychczas badania przestrzeni religijno-politycznej, zaproponować można egemplifikację pól badawczych przynajmniej w sześciu odsłonach:

1) w zakresie nauczania religii, co ma bezpośrednią polityczną treść i przesłanie (np. religijna legitymizacja władzy⁶; religijne uzasadnienie autorytetu i przywództwa

1 Zob. *Aspekty metodologiczne oraz teoretyczne w subdyscyplinach politologii*, pod red. Ł. Młyńczyka i B. Nitschke, Toruń 2013, ss. 799.

2 Por. Ł. Młyńczyk, *Politolog w „sporze” z metodą. Quasi-badacz a quasi-ekspert*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, vol. 39, 2013, s. 13.

3 Wśród licznych opracowań zob. A. Paszko, *Politologia religii*, „Przegląd Religioznawczy”, 1998, nr 3-4; zob. K. Banek, *Politologia religii jako dziedzina badań religioznawczych*, „Przegląd Religioznawczy” 1999, nr 3-4, s. 77-82; zob. idem, *Główne problemy politologii religii*, „Nomos. Kwartalnik Religioznawczy”, nr 34-36, 2001, s. 18-23; zob. idem, *Politologia religii (zakres tematyczny, cele i perspektywy rozwoju)*, „Pantheon” 2007, nr 2, s. 164-176; zob. B. Grott, *Słowo wstępne*, [w:] *Religia i polityka*, pod red. B. Grotta, Kraków 2000, s. 7-8; zob. M. Jevtić, *Religija i politika – Uvod u Politikogiju religije*, Beograd 2002; idem, *Political Science and Religion*, „Politikologija Religije” 2007, no. 1, s. 59-69; idem, *Religion and Power-Essays on Politology of Religion*, Belgrade 2008; idem, *The Problems of Politology of Religion*, Belgrade 2012.

4 Zob. szerszą charakterystykę w: R. Michalak, *Polityka wyznaniowa państwa polskiego wobec mniejszości religijnych w latach 1945-1989*, Zielona Góra 2014, s. 16-25.

5 Zob. M. Marczevska-Rytko, *Relations between politics and religion as a challenge to political scientists*, „Teki Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych Oddziału Lubelskiego PAN”, T. I, 2006, s. 67-80; eadem, *Sprzężenia religii i polityki jako problem badawczy politologii*, [w:] *Problemy badawcze i metodologiczne politologii w Polsce*, pod red. A. J. Chodubskiego, M. J. Malinowskiego, Gdańsk 2006, s. 177-186; eadem, *Religia i polityka w globalizującym się świecie*, Lublin 2010, passim; R. Łętocha, *Religia i polityka w ponowoczesnym świecie. Uwagi na temat wzajemnych relacji*, „Przegląd Religioznawczy” 2011, nr 4 (242), s. 171-184.

6 Por. J. Mariański, *Legitymizacja religijna jako fakt społeczny*, „Studia Płockie”, t. XXX, 2002, s. 99.

społecznego/politycznego⁷; religijne wyjaśnienia/uzasadnienia procesów politycznych⁸; religijne uzasadnienia istniejącego porządku politycznego⁹; religijne wizje ładu politycznego¹⁰; religijne uzasadnienia aktywności politycznej¹¹; kwestia upolitycznienia/politycyzacji/polityzacji religii i ureligijnienia polityki¹²; zjawisko teologii politycznej¹³; polityka jako wyraz religijności¹⁴),

2) **w zakresie funkcjonalnego lub dysfunkcjonalnego¹⁵ sprawstwa (pośredniego i bezpośredniego) czynnika religijnego w sferze politycznej** (np. religia a kwestia wojny, przemocy i pokoju¹⁶; konflikt religijny przekształcający się w konflikt polityczny lub odwrotnie – religia, jako czynnik łagodzący./rozwiązujący inny konflikt¹⁷; społecz-

7 Zob. Por. M. Marczevska-Rytka, *Religijna legitymizacja przywództwa*, [w:] *Przywództwo polityczne. Teorie i rzeczywistość*, pod red. L. Rubisza i K. Zuby, Toruń 2004, s. 129-143; zob. eadem, *Religia i polityka...*, s. 215-241; zob. J. Sieradzan, *Mit i magia autorytetu*, [w:] *Mit autorytetu – autorytet mitu*, pod red. J. Sieradzana, Białystok 2009, s. 38-43.

8 Zob. T. Płoski, *Prawo do uprawnionej obrony z użyciem siły militarnej*, „Studia Warmińskie” t. 39, 2002, s. 371-384; K. Kołodziejczyk, *Militarna doktryna Jana Pawła II*, „Cywilizacja”, nr 6, 2003, s. 148-153; J. Zdanowski, *Współczesna muzułmańska myśl-społeczno-polityczna. Nurt Braci Muzułmanów*, Warszawa 2009, s. 13-21, 128-228; P. Kłodkowski, *O pęknięciu wewnątrz cywilizacji. Ideologiczny spór między modernistami a fundamentalistami w islamie i hinduizmie w XX i na początku XXI wieku*, Warszawa 2005, passim.

9 Zob. omówienie programu Federalnej Rady Misyjnej Nederduitse Gereformeerde Kerk pt. *Podstawowe zasady politycznej nauki kalwinizmu*, uzasadniającego w 1951 roku politykę apartheidu, por. T. Łętocha, *Republika Południowej Afryki – kraj apartheidu*, Warszawa 1967, s. 146-152.

10 Na przykład rosyjska koncepcja *Trzeciego Rzymu* (zob. R. Michalak, *Powrót koncepcji Trzeciego Rzymu*, „Doctrina. Międzynarodowy Przegląd Humanistyczny” 2004, nr 1, s. 91-105), mistyczna podbudowa niemieckich wizji geopolitycznych (por. A. Wolff-Powęska, E. Schulz, *Przestrzeń i polityka. Z dziejów niemieckiej myśli politycznej*, Poznań 2000, s. 18; por. T. Klin, *Wizje ładu międzynarodowego w niemieckiej i anglosaskiej myśli geopolitycznej w okresie II wojny światowej*, Toruń 2008, s. 55-56) lub amerykańska *Doktryna Boskiego Przeznaczenia* (zob. L. Pastusiak, *Mesjanizm amerykański*, „Dziś. Przegląd Społeczny” 2007, nr 5, s. 50-56). Modelowi temu odpowiada również wizja państwa pomocniczego w nauczaniu Kościoła Rzymskokatolickiego, zob. A. Zygmunt, *Państwo pomocnicze w ujęciu katolickiej nauki społecznej*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne”, nr 9, 2012, s. 357-373.

11 Zob. S. Krajski, *Akcja Katolicka. Ostatnia szansa dla Polski*, Warszawa 1995.

12 Zob. I. Borowik, *Odbudowywanie pamięci. Przemiany religijne w Środkowo-Wschodniej Europie po upadku komunizmu*, Kraków 2000, s. 136-148; Z. Krasnodębski, *Polityka i chrześcijaństwo w ponowoczesnej demokracji*, [w:] *Religia i konserwatyzm: sprzymierzeńcy czy konkurenci?*, pod red. P. Mazurkiewicza, S. Sowińskiego, Wrocław 2004, s. 149-169; A. Arcichowska, *Religia i polityka w powojennej Bośni i Hercegowinie. Wieloetniczna społeczność lokalna w obliczu polityzacji religii*, Warszawa 2010.

13 Zob. M. Scattola, *Teologia polityczna*, Warszawa 2011; A. Siewierska-Chmaj, *Religia a polityka. Chrześcijaństwo*, Warszawa 2013, s. 11-41.

14 Zob. M. Hintz, *Polityka jako wyraz religijności. O polityce i religii w Polsce*, „Rocznik Teologiczny” 2001, z. 1, s. 211-224.

15 Por. M. Marczevska-Rytka, *Religia i polityka...*, s. 100; *Religion and Foreign Affairs. Essential Readings*, ed. by D. R. Hoover, D. M. Johnston, Waco 2012; J. Kulska, „Ambiwalencja świętości” jako przejaw czynnika religijnego w stosunkach międzynarodowych, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations”, t. 48, 2013, nr 2, s. 85-100.

16 Zob. S. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 1997; *Wojna i przemoc w religiach świata. Fakty i przyczyny*, pod red. E. Grundmanna, Kielce 2006; G. Kepel, *Zemsta Boga. Religijna rekonkwista świata*, Warszawa 2010; A. Preston, *Sword of the Spirit. Shield of Faith. Religion in American War and Diplomacy*, New York 2012; M. Szydzisz, „Tę ziemię dał nam Bóg” – wpływ czynnika religijnego na postępowanie Izraela na terytoriach okupowanych (działalność ruchu Gusz Emunim), [w:] *Religia w stosunkach międzynarodowych*, pod red. A. Solarz, H. Schreiber, Warszawa 2012, s. 276-286.

17 Zob. A. Bielawska, *Kościół rzymskokatolicki i ewangelicki w RFN wobec pojednania polsko-niemieckiego oraz integracji Polski ze Wspólnotami Europejskimi i Unią Europejską*, Toruń 2009; J. Kulska, *Faith-based diplomacy jako instrument rozwiązywania sporów i konfliktów międzynarodowych*, „Athenaeum. Polskie

nie integrująca rola religii¹⁸; procesy przekształcania fundamentalizmów religijnych w wyrazy polityczne¹⁹; zjawisko etnofiletyzmu²⁰; religijny wymiar transformacji ustrojowych²¹; relacje między religią a demokracją – w wymiarze państw narodowych, w wymiarze poszczególnych kręgów cywilizacyjnych oraz w warunkach przekraczania granic terytorialnych i narodowych przez religie²²; determinizm religijny w procesach kształtowania tożsamości zbiorowej²³; czynnik religijny jako wyznacznik szczegółowych polityk państwa²⁴),

3) **w zakresie religijnego zachowania i religijnej praktyki, co nie ma bezpośredniej politycznej treści i przesłania, ale ma bezpośrednie polityczne konsekwencje** (np. konflikty społeczne i polityczne jako następstwo budowy/ograniczenia budowy obiektów sakralnych²⁵ lub obecności symboli religijnych w przestrzeni publicznej²⁶),

Studia Politologiczne”, vol. 38, 2013, s. 9-25; zob. *Religion and International Relations Theory. (Religion, Culture, and Public Life)*, [red.] J. Snyder, New York 2011; zob. R. Zenderowski, *Konflikt etniczny, konflikt religijny, konflikt etnoreligijny jako konflikty polityczne*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, vol. 38, 2013, s. 46-69.

18 Zob. B. Olszewska-Dyoniziak, *Człowiek i religia. Studium z zakresu genezy i społecznej funkcji religii*, Wrocław 2002, s. 57-76.

19 Zob. *Fundamentalizm współczesny*, pod red. A. Pawłowskiego, Zielona Góra 1994; B. Tibi, *Fundamentalizm religijny*, Warszawa 1997; B. Bolechów, *Terroryzm w świecie podwubiegunowym*, Toruń 2002; E. Pace, P. Stefani, *Współczesny fundamentalizm religijny*, Kraków 2002; D. Motak, *Nowoczesność i fundamentalizm. Ruchy antymodernistyczne w chrześcijaństwie*, Kraków 2002; R. S. Czarnecki, *Fundamentalizm – upolityczniona religia*, „Dziś. Przegląd Społeczny” 2003, nr 4, s. 59-62; K. Armstrong, *W imię Boga. Fundamentalizm w judaizmie, chrześcijaństwie i islamie*, Warszawa 2005; S. Bruce, *Fundamentalizm*, Warszawa 2006; A. Bednarska-Stec, *Fundamentalizm protestancki w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, [w:] *Religia a współczesne stosunki międzynarodowe*, pod red. B. Bednarczyk, Z. Paska, P. Stawińskiego, Kraków 2010, s. 183-194; A. Peck, *Juxtaposing right and wrong: presentations and interpretations of American Protestant Fundamentalism*, „Universitas Gedanensis”, R. 24, 2012, t. 43-44, s. 41-56; G. Corm, *Religia i polityka w XXI wieku*, Warszawa 2007, s. 143-157; M. Marczevska-Rytka, *Religia i polityka...*, s. 85-86, 99, 197-214; K. Banek, *Religia w świecie człowieka*, Kraków 2011, s. 263-314; A. Siewierska-Chmaj, op. cit., s. 96-107; eadem, *Globalizacja fundamentalizmu*, „Kultura – Historia – Globalizacja”, nr 13, 2013, s. 123-134; M. Pomarański, *Współczesny amerykański fundamentalizm protestancki*, Lublin 2013.

20 Zob. M. Ławreszuk, *Prawosławie wobec tendencji nacjonalistycznych i etnofiletyzycznych (studium teologiczno-kanoniczne)*, Warszawa 2009.

21 M. Komosa, *Wymiar religijny transformacji ustrojowej: Republika Południowej Afryki, Chile, Argentyna i Polska*, [w:] *Religia w stosunkach międzynarodowych...*, s. 178-195; A. Curanović, *Czynnik religijny w procesie rosyjskiej transformacji po 1991 roku*, [w:] *Na gruzach Imperium: demokratyczna modernizacja w państwach regionu Europy Środkowej i Wschodniej*, pod red. A. Stępień-Kuczyńskiej, M. Potza, M. Słowikowskiego, Toruń 2012, s. 439-450.

22 Por. M. Marczevska-Rytka, *Religia i polityka...*, s. 86, 139-152, 174-182; eadem, *Czynnik religijny w warunkach kształtowania się nowego ładu międzynarodowego*, [w:] *Późnowestfalski ład międzynarodowy*, pod red. M. Pietrasia, K. Marzędy, Lublin 2008, s. 149-173; A. Curanović, *Geopolityka religii w stosunkach polsko-rosyjskich*, [w:] *Geopolityka w stosunkach polsko-rosyjskich*, pod red. S. Bielenia, A. Skrzypka, Warszawa 2012, r. VI; J. Kulska, *Ewolucja miejsca i roli czynnika religijnego w stosunkach międzynarodowych*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations”, t. 45, 2012, nr 1, s. 75-102.

23 Zob. K. Waszczyńska, *Religia a proces kształtowania białoruskiej tożsamości narodowej*, [w:] *Religia w stosunkach międzynarodowych...*, s. 240-254; T. Szyszka, *Tradycyjne formy religijności andyjskiej fundamentem współczesnej tożsamości ludu Ajmara w Boliwii*, [w:] *Religia w stosunkach międzynarodowych...*, s. 255-264; M. Woźniak, *Asyryjski Kościół Wschodu i Syryjski Kościół Ortodoksyjny a kształtowanie się współczesnej tożsamości asyryjsko-aramejskiej*, [w:] *Religia w stosunkach międzynarodowych...*, s. 287-300.

24 Zob. A. Curanović, *Czynnik religijny w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2010; eadem, *The Religious Factor in Russia's Foreign Policy*, London-New York 2012.

25 Zob. R. Matusiak, *Strach przed islamizacją Europy*, „Pedagogika Katolicka” 2013, nr 1 (12), s. 114-116.

26 Zob. R. Małajny, *Krzyż w budynkach publicznych – tak czy nie?*, [w:] *Standardy bezstronności światopoglądowej*

4) **w zakresie stanowiska aktorów politycznych wobec religii i organizacji religijnych** (np. stanowiska aparatu władzy państwowej, partii politycznych, środowisk ideologicznych i politycznych, grup nacisku wobec religii i organizacji religijnych²⁷; otwarta lub zawołowana implementacja treści i zasad religijnych lub filozoficzno-religijnych w sferze politycznej²⁸; kwestia instytucjonalizacji dialogu w relacjach władze państwowe-organizacje religijne²⁹),

5) **w zakresie kategorii teoretycznych, zjawisk i spraw pozostających w kręgu niezależnych od siebie (oraz różnie postrzeganych) zainteresowań świata religii i świata polityki**³⁰ (np. polityczne i religijne wykładnie *prawdy*³¹, *lojalności*³², *wolności*³³, *dobry i zły*³⁴; uwarunkowania *emocjonalności* w zachowaniach ludzi³⁵; problem *doskonalenia człowieka*³⁶; problemy sekularyzacji, prywatyzacji i deprywatywacji religii³⁷; kwestia

władz publicznych, pod red. A. Mezglewskiego, A. Tuni, Lublin 2013; J. Nikołajew, *Symbole religijne a świeckość państwa w świetle wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Lautsi przeciwko Włochom*, [w:] *Standardy bezstronności...*; M. Madej, Z. Pasek, *Kulturowe i prawne aspekty kontrowersji wokół chusty muzułmańskiej we Francji*, „Studia z Prawa Wyznaniowego”, t. 15, 2012, s. 185-216.

27 Na przykład programy partii politycznych odnoszące się (pozytywnie lub negatywnie) do zjawisk i treści religijnych, zob. L. Suchanek, *Religia w programach rosyjskich partii politycznych*, [w:] *Drogi i rozdroża chrześcijańskiej Europy*, pod red. U. Cierniak i J. Grabowskiego, Częstochowa 2003, s. 503-514; zob. B. Grott, *Nacjonalizm chrześcijański. Myśl społeczno-państwowa formacji narodowo-katolickiej w Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków 1991; zob. J. Macała, *Polska katolicka w myśli politycznej II RP*, Zielona Góra 2004; B. Szlachta, *Konserwatyści a religia. Kilka uwag na marginesie badań dziejów konserwatyzmu (także polskiego) na przełomie XIX/XX w.*, [w:] *Religia i konserwatyzm...*, s. 40-59; R. Matyja, *Konserwatyzm i religia w praktyce politycznej Trzeciej Rzeczypospolitej*, [W:] *Religia i konserwatyzm...*, s. 215-223; A. Siewierska-Chmaj, *Religia a polityka...*, s. 42-65.

28 Na przykład implementacja zasad konfucjanizmu przez Komunistyczną Partię Chin (zob. J. Pawłowski, *Przeszłość w ideologii Komunistycznej Partii Chin. Wpływ tradycyjnej filozofii chińskiej na ideologię partii*, Warszawa 2013, passim), implementacja treści judaistycznych przez partię Szas w Izraelu (zob. K. Chaczko, *System partyjny Izraela w perspektywie struktury podziałów socjopolitycznych*, Wrocław 2011, passim) lub próba wprowadzenia zapisu dotyczącego wartości chrześcijańskich w Traktacie Konstytucyjnym Unii Europejskiej (zob. H. Juros, *Problem wartości w preambule Traktatu Konstytucyjnego Unii Europejskiej*, [w:] *Ustrojowo-polityczny wymiar Traktatu Konstytucyjnego Unii Europejskiej*, pod red. K. Karbowskiej, A. Wnukowskiej, Pułtusk 2004, s. 39-51; M. Wajda, *Spór o odniesienie do wartości chrześcijańskich w projekcie Traktatu Konstytucyjnego Unii Europejskiej*, „Consensus”, z. 6, 2006, s. 257-268).

29 Zob. N. Jackowska, *Niemiecka Konferencja ds. Islamu jako przykład instytucjonalizacji dialogu państwa z muzułmanami w Republice Federalnej Niemiec*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego”, nr 45, 2010, s. 1-7.

30 M. Gierycz, *Quid pro quo religii i polityki. O dawnym i współczesnym zapożyczeniu kategorii religijnych przez politykę w Europie*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, vol. 24, 2010, s. 18-35.

31 Zob. L. Suchanek, *Czy prawda jest możliwa w systemach politycznych i ideologiach współczesności*, [w:] *W poszukiwaniu prawdy. Chrześcijańska Europa między wiarą a polityką*, T. I, pod red. U. Cierniak, Częstochowa 2010, s. 461-472.

32 Zob. H. Juros, *Religia a liberalizm*, [w:] *Religia – Tożsamość – Europa*, pod red. P. Mazurkiewicza i S. Sowińskiego, Wrocław – Warszawa – Kraków 2005; G. Francuz, *Miejsce religii w liberalnej demokracji*, „Kultura i Społeczeństwo” 2007, nr 2, s. 161-180; M. Lisiecki, *Naród, lojalność i śmierć. Polityczne i religijne znaczenie Yasukuni Jinja w Japonii*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, vol. 38, 2013, s. 70-83.

33 Por. M. Marczevska-Rytko, *Religia i polityka...*, s. 152-174.

34 Zob. P. Sroga, *Etyczne podstawy podejmowania decyzji politycznych*, „Studia Warmińskie” t. 37, 2000, cz. 2, s. 471-482

35 Zob. A. Zasuń, *Religijny wymiar paranoi politycznej*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, vol. 38, 2013, s. 26-45.

36 Zob. Ł. Dominiak, Ł. Perlikowski, *Argumenty religijne we współczesnej debacie biopolitycznej: przypadek doskonalenia człowieka*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, vol. 38, 2013, s. 84-102.

37 Zob. J. Casanova, *Religie publiczne w nowoczesnym świecie*, Kraków 2005, passim; M. Marczevska-Rytko,

rytualizmu religijnego i politycznego³⁸; teodyce i anomie³⁹; religijne i polityczne uwarunkowania *zwrotu kulturowego* w stosunkach międzynarodowych⁴⁰),

6) **w zakresie tego, co znajduje się na pozór w granicach społeczeństwa świeckiego, co nie ma żadnych religijnych motywacji, ale wywołuje religijne konsekwencje** (np. fenomen upodabniania się nacjonalizmów do religii⁴¹; mitologia etniczna⁴²; ikonografia narodowa⁴³; mitologia rasistowska⁴⁴; zjawisko „sakralizacji” marksizmu-leninizmu⁴⁵; quasi-religijne znaczenie wartości, np. *tradycji*⁴⁶ dla podmiotów politycznych; zjawisko deifikacji przywódców politycznych w ramach kultu jednostki⁴⁷; misjonizm i mesjanizm polityczny⁴⁸; religia obywatelska⁴⁹).

Na niniejszy zbiór studiów składają się artykuły wpisujące się w powyższe schematy i szczegółowe problemy, choć uszeregowane zostały one w jeszcze innych propozycjach bloków tematycznych:

1) **religia w wymiarze emblematycznym** (kwestie: zachowań polityków w obszarze *sacrum* determinowanych założeniami liberalizmu politycznego; odległych zjawisk religijnych jako budulca ideologii politycznych; sakralizacji obszarów pozornie pozareligijnych),

2) **religia w wymiarze instytucjonalnym** (kwestie: wieloaspektowo uwarunkowanego określenia statusu mniejszościowego nurtu wyznaniowego; zorganizowanych form działalności ekumenicznej w relacji do pryncypiów polityki wyznaniowej państwa; rozliczenia przeszłości przez organizacje religijne; zachowań podmiotów religijnych w warunkach nowego ładu politycznego),

Religia i polityka..., s. 183-195; K. Zuba, *Polska scena polityczna. Ciągłość i zmiana*, Warszawa 2012, s. 314; A. Siewierska-Chmaj, *Religia a polityka...*, s. 108-117.

38 Zob. M. Marczevska-Rytko, *Religia i polityka...*, s. 243-259.

39 Zob. M. McGuire, *Religia w kontekście społecznym*, Kraków 2012, s. 66-71.

40 Zob. H. Schreiber, *Religia jako element „zwrotu kulturowego” w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Religia w stosunkach międzynarodowych...*, s. 51-76; zob. H. Schreiber, G. Michałowska, *Wprowadzenie. Zwrot kulturowy w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Kultura w stosunkach międzynarodowych. Tom I: Zwrot kulturowy*, pod red. H. Schreiber, G. Michałowskiej, Warszawa 2013, s. 7-21.

41 Zob. R. Zenderowski, *Etnicyzacja religii i sakralizacja etnosu*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, vol. 24, 2010, s. 40-41; idem, *Religia a tożsamość narodowa i nacjonalizm w Europie Środkowo-Wschodniej. Między etnicyzacją religii a sakralizacją etnosu (narodu)*, Warszawa 2011, passim.

42 Zob. P. Wróblewski, *Mobilizacja i konflikt etniczny. Miejsca święte mniejszości narodowych w Polsce*, Warszawa 2007, passim.

43 Zob. M. Strzelecki, *Wizje wychowania społecznego w polskiej myśli politycznej lat 1918–1939*, Bydgoszcz 2008, passim.

44 Zob. J. Białkowski, *Myśl rasistowska w XIX i XX wieku*, „Szkice Humanistyczne”, t. VIII, 2008, nr 4, s. 61-71.

45 Zob. J. M. Bocheński, *Lewica, religia, sowietologia*, Warszawa 1996; M. Kula, *Religiopodobny komunizm*, Kraków 2003; R. Imos, *Wiara człowieka radzieckiego*, Kraków 2007.

46 Zob. M. Strzelecki, *W kręgu przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Tradycja w ujęciu nacjonalistycznej publicystyki politycznej do 1939 roku*, [w:] *Marzyciele i realiści w polskiej myśli politycznej od upadku powstania styczniowego do XXI wieku*, pod red. T. Sikorskiego, A. Wątor, Szczecin 2009, s. 161-175.

47 Zob. J. Wardęga, *Mao Zedong in Present-day China – Form of Deification*, „Politikologija Religije” 2012, no. 2, s. 181-197.

48 Zob. I. Massaka, *Eurazjatyzm. Z dziejów rosyjskiego misjonizmu*, Wrocław 2000; H. S. Seitschek, *Mesjanizm polityczny i religia polityczna – niemieckie interpretacje uniwersalnego zjawiska*, „Teologia Polityczna”, nr 4, 2006-2007, s. 96-107; P. Kłodkowski, *Polityczny mesjanizm w islamie*, „Teologia Polityczna”, nr 4, 2006-2007, s. 149-159; M. Opiola, *Mesjanizm polityczny. Źródła zjawiska w teologii judaistycznej*, „Dyskurs”, nr 5, 2007, s. 57-66; A. Siewierska-Chmaj, *Eschatologia, mesjanizm i polityka*, „Sprawy Narodowościowe”, z. 37, 2010, s. 49-59.

49 Zob. M. McGuire, op. cit., s. 244-248; S. Burdziej, *Religia obywatelska w Stanach Zjednoczonych*, Kraków 2009.

3) **religia w wymiarze systemowym** (kwestie: kreowania rzeczywistości społeczno-politycznej w warunkach specyficznego podłoża kulturowo-religijnego; laicyzacji determinowanej nowymi rozwiązaniami systemowymi; religijnych uwarunkowań kryzysu idei i polityki multikulturalizmu; mesjanizmu politycznego; politycyzacji religii),

4) **religia w wymiarze geopolitycznym** (kwestie: znaczenia wyznaczników religijnych w badaniach politologicznych; determinizmu religijnego w precyzyjnych warunkach geopolitycznych; potencjalnych możliwości wynikających ze specyfiki czynnika religijnego w poliarchicznym środowisku międzynarodowym).

Autorzy poszczególnych artykułów reprezentują od lat zielonogórskie środowisko politologiczne (Stefan Dudra, Olgierd Kiec, Jarosław Macała, Łukasz Młyńczyk, Agnieszka Opalińska, Piotr Pochyły) lub wywodzą się z niego (Tomasz Klin, Arkadiusz Stolarek). Obok doświadczonych badaczy swoje rozważania zamieścili także młodzi adepci nauki (Danuta Cudna, Weronika Górnicka, Wioleta Husar, Katarzyna Kaczmarek, Danuta Krawczyk, Martyna Masłowska, Dorota Matuszak, Paweł Śnieg).

Projekt został zrealizowany w ramach szczegółowego zadania Pracowni Badań nad Mniejszościami Narodowymi i Etnicznymi przy Instytucie Politologii Uniwersytetu Zielonogórskiego. Założycielem i kierownikiem tej jednostki badawczej jest prof. Stefan Dudra. Jednym z obszarów badań prowadzonych w ramach Pracowni jest problematyka religijno-polityczna.

Nadzieją redaktora jest to, że przedkładana Czytelnikowi praca okaże się godną uwagi propozycją, która przysłuży się promocji *politologii religii*, a opublikowane w niej artykuły wzbudzą zainteresowanie badaczy z innych ośrodków naukowych i w ten sposób przyczynią się do powstania szerzej realizowanych projektów. Książka jest ponadto adresowana do osób, które studiują (na przykład w ramach kursów politologii, religioznawstwa, historii, filozofii i socjologii) problematykę interakcji fenomenów religijnych i politycznych, a każdy z proponowanych w niej artykułów posłużyć może jako inspiracja do pogłębienia zainteresowań.

Ryszard Michalak

Tematyka książki

- zachowania polityków w obszarze sacrum determinowane założeniami liberalizmu politycznego
- odległe zjawiska religijne jako budulec ideologii politycznych
- sakralizacja obszarów pozornie pozareligijnych
- wieloaspektowo uwarunkowane określenie statusu mniejszościowego nurtu wyznaniowego
- zorganizowane formy działalności ekumenicznej w relacji do pryncypiów polityki wyznaniowej państwa
- rozliczenia przeszłości przez organizacje religijne
- zachowania podmiotów religijnych w warunkach nowego ładu politycznego
- kreowanie rzeczywistości społeczno-politycznej w warunkach specyficznego podłoża kulturowo-religijnego
- laicyzacja determinowana nowymi rozwiązaniami systemowymi
- religijne uwarunkowania kryzysu idei i polityki multikulturalizmu
- mesjanizm polityczny
- politycyzacja religii
- znaczenie wyznaczników religijnych w badaniach politologicznych
- determinizm religijny w precyzyjnych warunkach geopolitycznych
- potencjalne możliwości wynikające ze specyfiki czynnika religijnego w poliarchicznym środowisku międzynarodowym

ISBN: 978-83-62352-20-3

